

Ungdommers kombinasjonskunst – bricolage for en ny tid

Helge Ridderstrøm

Sett en ungdom foran en PC-skjerm for å lage en egen hjemmeside. Sjansen er stor for at denne ungdommen «stjeler», «fusker» og «blander» tekster og komponenter som andre har skapt. Først når vi ser nærmere etter hvordan ungdommen bruker komponentene, og betrakter det ferdige resultatet, kan vi oppdage at kombinasjonskunsten i forbausende høy grad er gjennomført på kreative måter. Begrepet bricolage er nyttig for å forstå slike sammenkomponerende prosesser der andres tegn og meningsytringer brukes på selvstendige, improviserte, overraskende og parodierende måter. Bricolage innebærer en omskaping av andres ytringer, og dette gir ungdommer mulighet til både å leke og sabotere.

For den som vil forstå ungdoms kreative praksiser for å skape mening, kan begrepet bricolage være nyttig. Bricolage betegner en improvisasjonskunst som går ut på å lage noe overraskende nytt av noe gammelt og kjent. Artikkelen har til hensikten å gi et bredt bilde av hva bricolage kan innebære i ungdoms kreative aktiviteter. I denne sammenheng presenteres blant annet eksempler fra ungdoms bruk av klær, kropp og digitale medier.

Som brikolører opererer ungdommene i grenselandet mellom plagiatorer og kunstnere. De skaper betydningsforskyvning ved gjenbruk. Med kreativ og improvisert sammenkomponering utnytter ungdommene sine forgjengeres meningsproduksjon. Komponeringen er ofte opposisjonell. Gamle symboler vrís på, får ny betydning, og etablert mening endres. De produktene som oppstår gjennom bricolage, vitner ofte om vilje til å tenke «på tvers», til både å bruke og å motarbeide et kommersialisert tegnrepertoar fra massemediene. Bricolage som opprørspraksis river oss ut av gamle forestillinger og gir det tilvante en kreativ og kritisk snert.

Opprinnelse

La oss først gå *ad fontes*. Lévi-Strauss' bok *La pensée sauvage* (Lévi-Strauss 1962) dreier seg i hovedsak om totemisme. Gjennom en stor mengde sosialantropologisk faglitteratur og egne erfaringer (fra Brasil i 1930-årene) viser Lévi-Strauss hvordan urfolk ordner sin virkelighet klassifiserende og logisk, ved å opprette systematiske forbindelser mellom natur og kultur. Hver stamme innen et urfolk vever naturens mangfold (det organisk-biologiske) inn i egen kultur, inn i det sosiale liv. Stammen ser identiske trekk og analogier mellom naturens orden og sitt eget samfunns orden, slik at ulike realitetsplan dekker hverandre. I det naturmangfoldet som omgir disse folkegruppene, deler de inn tilværelsens mylder på måter som gir mening og fortrolighet for dem selv. Det foretas en «kunstig» organisering av virkelighetens kaos, slik det skjer i enhver kultur. Det er umulig for en antropolog å forutse hvilke kriterier en bestemt stamme deler inn sin verden etter (en verden som omfatter den livløse natur, planteriket, dyreriket og det sosiale liv). Den elementære inndelingstrangen har alltid spekulative innslag, og inndelingsmåtene fortøner seg som overdådig systematiserende inngrep og kunstgrep i en i og for seg uoverskuelig og formløs masse.

I første del av *La pensée sauvage* beskriver Lévi-Strauss kortfattet en praksis for å skape den ovenfor omtalte orden på tvers av natur og kultur, med vekt på nettopp praksisen. De innfødte driver nemlig en form for konkret og sammenplukkende vitenskap, i motsetning til moderne samfunns analytiske vitenskapelige praksiser. Denne konkrete praksisen eller aktiviteten kaller Lévi-Strauss «bricolage». Det dreier seg ikke om et nyord, men om ny og utvidet bruk av et kjent fransk ord. Lévi-Strauss nevner ordets opprinnelse i flere termer for overraskende vendinger, omveier, uregelmessig gange, forflytninger i sikksakk eller fram og tilbake. Bruken av ordet «bricolage» vekker for en franskmann imidlertid en lang rekke mer konkrete assosiasjoner, og Lévi-Strauss spiller på disse. Ordet brukes i fransk dagligtale om arbeid med hobbybyggesett (modellfly o.l. der en mengde smådeler inngår), om sysling med å produsere estetisk vakre pyntegenstander, og om små, improviserte og amatørmessige reparasjoner med det en måtte ha for hånden. Improviserte reparasjoner kan som kjent drives fram av sterke behov, så sterke at mangel på godt verktøy eller riktig materiale må overses. «Bricolage» har i dagligspråket et generelt semantisk innhold knyttet til flikking, lapping og småbygging: Små deler blir helheter. Men Lévi-Strauss knytter deretter også bricolage til kunstnerisk collage (Lévi-Strauss 1962:46). Han har selv gjort oppmerksom på at han under sin teoribygging var sterkt influert av collagekunstneren Max Ernst og andre surrealistere (Floch 1995:5).

Krokveienes muligheter

En brikolør bruker ifølge Lévi-Strauss «omveier» og «krokveier» for å nå fram til et resultat; han/hun har et repertoar for å komponere noe som blir «hétéroclite» («brokete», «blandet», og «selsomt», «rart»). Et av Lévi-Strauss' eksempler er at den nordamerikanske Osage-stammen ved bricolage frambringer et nytt, imaginært dyr ved å sette sammen det nye dyret av deler fra faktisk eksisterende dyr (Lévi-Strauss 1962:177–180, hentet fra Walitschke 1995:69). Kjente grunnkomponenter kombineres. De mulige dyredelene (repertoaret) er begrenset, men antall kombinasjonsmuligheter er nærmest uendelig og kan derfor til tross for det i prinsippet avgrensede spillerommet gi overraskende resultater. Dette er kjent også fra andre kulturer. Bricolage skjer gjerne improvisert og spontant, som adhocløsninger på praktiske eller eksistensielle problemer som oppstår. Det kan også foregå en stadig og mangfoldig «flikking», der ingen i ei gruppe fullbyrder prosjektet, men alle legger noe av seg selv inn i det (Lévi-Strauss 1962:35). I likhet med Askeladden i «Prinsessa som ingen kunne målbinde» samler brikoløren på biter som kan komme til nytte, altså på det brukbare, uten å fra begynnelsen av tenke på noen konkret bruk. Enhver slik komponent i repertoaret eller forrådet blir en «opérateur» (Lévi-Strauss 1962:31) som kan inngå i en lang rekke relasjoner med andre elementer etter som tid og omstendighet krever det. Den enkelte komponent kan få sin betydning når det oppstår et problem og brikoløren dermed tyr til sitt repertoar. Komponentene kan være rester, stumper, stykker, levninger, «odds and ends» skriver også Lévi-Strauss på engelsk. Og disse komponentene kan i dagens samfunn for eksempel ligge på en personlig PC-harddisk, samlet fra overalt på nettet og klare til å brukes – på en eller annen ennå uforutsett måte – i forskjellige prosjekter som en ungdom måtte gi seg i kast med.

Ved bricolage er det muligheter for innovasjon blant annet ved at en komponent plasseres i repertoaret med forutelse om et helt annet anvendelsesområde enn det komponenten opprinnelig tilhørte. Tilsvarende kan en forfatter gjennom en bibelallusjon gjøre bruk av Bibelen som meningsbærer til nesten hva som helst. En allusjon er eksempel på intertekstualitet, på at tekster kan ligne, påvirke og herme etter hverandre. Men mens intertekstualitet er en tegnfokusert og tolkningsinnrettet kategori, er bricolage snarere en pragmatisk kategori, det vil si for en praksis eller for et sett av praksiser (Roberts 1994:13). Brikoløren snur de komponentene han bruker, vekk fra deres første funksjon (Lévi-Strauss 1962:50). Lévi-Strauss forklarer at for en ingeniør frambringes enkelttilfeller ved hjelp av strukturer, mens for brikoløren forandres strukturer ved hjelp av konkrete enkeltelementer i bruk (1962:37). Videre hevder han at brikolører oppløser og gjen-

oppbygger samtidig som enkeltfaktor og bakenforliggende struktur veksler mellom å være mål og middel (1962:49).

Rekontekstualisering er et sentralt aspekt ved bricolage. Brikoløren begynner som en slags plagiator og beveger seg derfra til sitt eget kreative rom. Hun eller han er en tusenkunstner, oppfinnsom, fleksibel og intellektuelt mangefasettert, formulerer Patrick Svensson og Per-Olof Ågren det. I et engelsk verk blir det forklart at brikoløren er en «Jack of all trades or a kind of professional do-it-yourself man» (Roberts 1994:10). Umberto Eco bruker uttrykket «en søndagsbrikolør» (1992:18), og en søndagsbrikolørs arbeid foregår utenom det regulerte og normerte, nesten som en tilsnikelse. Lévi-Strauss nevner et sted at de industrialiserte samfunn bare tolererer bricolage som hobby og tidsfordriv (1962:49). Faren for en brikolør består ikke i å bli tatt i fusk, for han driver nettopp et fuskearbeid, men i å tømme sine komponenter helt for deres opprinnelige mening: erosjon av mening, avsemantisering, ikke-mening (Floch 1995:7). Rekontekstualiseringen skal gi etablert mening ny mening uten derved å oppløse den etablerte meningen, altså frambringe en slags dobbeltmening som kan minne om ironi. Prinsippet er kjent fra mye kunst. Michael Walitschke bruker en skulptur av Miró som eksempel på bricolage (1995:69), mens Gérard Genette bruker Picassos berømte oksehode lagd av et sykkelstyre og -sete (Roberts 1994:11). Det finnes i og for seg ikke noe korrekt system for sammenkomponering av kulturelle elementer, og alle systemer som blir til, er justerbare. Bricolage foregår på basis av at det utsprede på smidige måter kan samles ut fra nytte og behov.

Bricolage i det store perspektiv

Vi er omgitt av en kulturell mosaikk der kombinerings og rekombinering foregår ustanselig og blir en nødvendighet for individer som må orientere seg og leve i den globale kulturen. Vi befinner oss i en patchworkkultur der det sosiale livet involverer en blanding av lokale og internasjonale, kroppslige og mediebaserte relasjoner (Lull mfl. 2001:61). Kulturfilosofen Jean Baudrillard knytter bricolage til at finale prosesser ikke er mulig i menneskelivet, og gir dermed bricolage en kunnskapsteoretisk, ja eksistensiell dimensjon. Alt i våre liv er midlertidig, og vi er dermed dømt til å handle strategisk (Baudrillard 1983:269). Enhver vet hvordan langsiktige planer og prosjekter kan løpe ut i sanden, og at en må improvisere og finne små, praktiske løsninger underveis. Det er menneskelig å være en slags livsbrikolør med begrensede adhocprosjekter etter som problemer oppstår og nye mulig-

heter byr seg. Jean-Marie Floch siterer fra et avisintervju der Lévi-Strauss sier at bricolage forekommer ham som essensiell i hvordan den menneskelige tanke fungerer (Floch 1995:5). Vi må stadig være åpne for at noe vi har mellom hendene, kan trenge en menings- eller funksjonsendring. Vi må jakte på det brukbare og finne taktikker for å improvisere og mestre.

Ungdomskulturenes bricolage

Lévi-Strauss bruker ikke begrepet bricolage entydig og stringent, og fordi eksemplene hans dessuten hentes fra ulike sfærer (mytologi, håndverk, arkitektur, bildekunst), har det senere vært nærliggende å anvende begrepet i en rekke kulturanalyser, blant annet av fenomener i det moderne, industrialiserte samfunn. Fra en kjerneidé om sammenkomponering av allerede bestående komponenter til nye helheter har bricolage blant annet vært brukt for å belyse trekk ved ungdomskultur i konsumsamfunn. Britene John Clarke og Dick Hebdige er blant dem som ser klesplagg, frisyre og annen kroppspynt som brikker det kan drives bricolage med, og som med dette utgangspunktet beskriver ungdommers «identitetsbygging». Moter kan radikalt snus om, undermineres og utvides av vestlige subkulturbricolører. Ungdommene kan ved bricolage «stjele» og «krysse» etablerte moter for derved å bruke dem på sin egen måte og til egne formål. Varer og symboler beslaglegges og føyes inn i nye symbolske helheter; slik skapes det nye moter innad i hver subkultur. Sammensetningene av komponenter virker, på folk i høystatuskulturene, like forvirrende, sjokkerende og unaturlige som indianernes bricolage ved første møte gjør på den vestlige vitenskapsmann. En vanlig strategi innen noen subkulturer (som innen den høye kunsten, jf. Duchamps *readymades*) er altså å gjøre masseartikler til konfronterende utsmykning, pynt og kunst. Et barberblad kan bli til et halssmykke. Et kors brukes til øredobb for en gutt. Ting brukes «mot bruksanvisningen», som når musikere *sampler* eller *scratcher*. Slik gir ungdommene selvbevisste kommentarer til de gjengse smaks- og motetrendene.

Byggematerialet for ungdommelige brikolører er symboler, varemerker og andre tegn, snarere enn gjenstander. Ved bricolage bygger hver subkultur opp sin egen stil. En stil kan være drastisk avvikende fra andre stiler, men den kan også være basert på minimal finesse. Clarke hevder at tegnene som brukes for å bygge en stil, nødvendigvis må eksistere fra før, slik at de rommer *faste* betydninger (Kemper mfl. 1998:397). Faste betydninger er en forutsetning for at deres nye innplassering skal oppleves som en transformasjon og betydningsforskyvning. Gjenbruken og de nye sammensetnin-

gene ville ellers fortone seg som nøytrale, konvensjonelle, og overbringe samme budskap som tidligere: Et farget mønster på en jakkerygg kan være bare pynt, mens et nasjonalflagg på en jakkerygg er noe langt mer. Noen nasjonalister irriterer seg sterkt over mangel på respekt for nasjonens flagg og «tankeløs» bruk av flagget i klesplagg og lignende. Paradoksalt er MC-ungdommenes bruk av flagget ment nasjonalistisk og som moralsk identitetsforankring («god brite», «ekte nordmann»). Derimot er punkernes bruk av flagg i for eksempel buksebaker og som undertøy antinasjonal og hånende, eller i det minste ironisk. Ingenting som det selvgode borgerskapet holder for hellig og «rent», skal være det for punkere; for dem er motstand eller det Umberto Eco kaller semiotisk geriljakrig (en krig med tegn som våpen), et overordnet prinsipp. Det oppstår opposisjonell mening som virker samlende innad for en gruppes selvbylde. Meningen som oppstår, kan gjerne være i opposisjon til noen som ikke skal forstå. «You'd really hate an adult to understand you. That's the only thing you've got over them – the fact that you can mystify and worry them,» sa en 16-åring til Dick Hebdige (1993:167).

Homologier

I et verk fra 1978 (*Profane Culture*) bruker Paul Willis det strukturalistiske homologikonseptet for å belyse subkulturelle trekk blant hippier og MC-gjenger, og derigjennom hvordan fellesskapsopplevelse blir til og holdes ved like. «Homologi» gjelder den symbolbaserte samstemmigheten mellom objektene, verdiene og livsstilen innen ei gruppe. Kulturer som utenfra ofte blir betraktet som kaotiske og normløse, oppviser ved nærmere studium ekstrem lovbundethet. Hver enkelt praksis står for medlemmene i subkulturen i et homologisk, samsvarende, så å si «organisk» forhold til andre praksiser innen gruppa. Homologi gjelder på tvers av aktiviteter samt vanlige kontekster og varer innen gruppa (dans, festligheter, musikk, litteratur, klær, måter å gå på m.m.). Slik så å si lukker hver gruppe seg om sin egen tilhørighet, og menneskene i gruppa opplever sin verden som meningsfull også som følge av avgrensningen mot andre. Etter Willis ble homologitanken knyttet til bricolagearbeid av Stuart Hall (1976). Det er imidlertid høyst uklart om norsk ungdom flest rundt år 2005 kan sies å være «homogene» i den forstand som punkere og medlemmer i MC-gjenger er det. Det går an å plassere komponenter fra en rekke *forskjellige* stiler og kulturer på sitt identitetskart. Det kan være stor stilpluralisme hos det enkelte individ. I stedet for overbevisning, kamp, utfordring og forandring av verden er det nå selv-

framstilling det står om, selvframstilling der det tas i bruk eksentriske uttrykksmåter og bricolageteknikker, hevdet Ralf Vollbrecht i 1997 (SPoKK 1997:25). Men det pågår utvilsomt, tross Vollbrechts utsagn, fortsatt kamp og utfordring i ulike former.

Kampen om tegnene

Clarke påpeker at bricolagearbeid kan fanges inn av en vekselvirkning som gjør at motkulturelle elementer tas opp av den dominante kulturen og med tiden blir mainstream-fenomener. Hovedkulturen annekterer altså fenomener som brikolørene har utarbeidet; markedskreftene generaliserer og i en viss forstand reduserer meningen – til tross for at de subkulturelle stilbrikolørene foretar «motmanipulasjoner» (Peinhardt mfl. 1983:37). I denne dialektikken eller kampen *utvider* brikolørene det kulturelle rom gjennom sin aktivitet, noe som gir nye brikolører mer å forsyne seg av, altså et større repertoar av tegn. Det dreier seg om en opphopende transformasjon av tegn og betydning gjennom brikolørenes undergravende mottrekk. De kommersielle mekanismene holder med andre ord ikke tritt med innovasjonskraften innen subkulturene. Eller det som skjer, kan oppfattes som et ustanselig vekselspill. Kulturindustrien tar komponenter fra de antydningstiltalende 2–10 % av ungdomskullet som tilhører en eller annen klart avgrenset subkultur (SPoKK mfl. 1997:36), og prøver å spre deres stiler til de øvrige 90 %. Stiler går da over til å bli moter. Moter må ikke skapes ved bricolage, men kan kjøpes. En komponent går fra å være marginal og underground til å bli mainstream. Konkurransen eller dialektikken er i gang: «Begge trenger sin motpart: Mainstreamen trenger undergrounden som laboratorium for kommende moter; undergrounden trenger mainstreamen for å kunne flykte fra den og fortsatt være annerledes.» (SPoKK mfl. 1997:37)

Hebdige har som grunnleggende idé at det er et undergravende potensial i stilbegrepet i ungdomskulturer (jf. formuleringene «the subversive implications of style» og «the idea of style as a form of Refusal» i Hebdige 1993:2). For ham er stil ikke bare et visuelt uttrykk, men en kulturelt ladet praksis, og en motarbeidende mer enn samarbeidende praksis. I subkulturer brukes stiler «‘against nature’, interrupting the process of ‘normalization’», stilene «challenges the principle of unity and cohesion, which contradicts the myth of consensus» (Hebdige 1993:18). Stiler egner seg til provokasjon, særlig fordi de oftest er tydelig visuelle: Vi ser umiddelbart at en person har en bestemt stil innen klær, sminke, frisyre, og at alt dette til sammen utgjør en utvendig «look». En gruppes stil er blant det første mas-

semediene merker seg når en ny ungdomsgruppering oppstår. Stil kan derfor lett brukes av ungdommene til å få oppmerksomhet. Det som er mer skjult, er de prosessene som leder fram til stilene, nemlig bricolageprosessene. For brikolørene er varer ikke primært gjenstander til konsum, men tegn, og bestemte tegn forbindes med bestemte verdier. Verdier er som kjent noe basalt som binder mennesker sammen. De får oss til både å føle oss som et fellesskap og til reelt å holde sammen.

Kroppsbriolage

Siden hensikten med denne artikkelen er å gi et bredt bilde av hva bricolage kan innebære, vil jeg inkludere et par eksempler på kroppslig komponering som minner om bricolage, og som forekommer kanskje særlig blant ungdom. I humanistisk forskning oppstår som kjent ofte innsikt og erkjennelse gjennom sammenligninger, analogier og kontrasteringer. Ulike typer kroppsmodifikasjoner kan ses i tydelig analogi med bricolageprosesser, ja deler vesentlige fellestrekk med hvordan tegnuttrykk omformes gjennom bricolage. På noen måter forholder mennesker i vårt samfunn seg til sin egen kropp som om den var en vare, et produkt som kan utstilles, manipuleres og konstrueres.

Mange jakter på det perfekte, higer etter å ligne forbilder og nå opp til idealer. I butikker og frisørsalonger er det fyldige kataloger som viser modeller og mønstre vi kan velge blant: ikke kun hårfasong, men også hårfarge og dertil klesstil, smykkestil og så videre som samstemmer med modellene og estetiske kriterier. Selv om modellene er fastlagt, kan vi kombinere og variere ut fra individuelle ønsker og fantasi. Vi kan provosere (jf. avsnittene om «Ungdoms motmakt» nedenfor). Bricolage har dessuten et direkte fysisk nedslagsfelt. Med forankring i blant annet Donna Haraways teorier er det mulig å studere hvordan selve kroppen inngår i ungdommers bricolage. Tatovering, piercing, bodybuilding og «forskjønnende» inngrep på operasjonsbordet gjør kroppen til et medium. Kroppen inngår i «the inextricable weave of the organic, technical, textual, mythic, economic, and political threads» (Gray mfl. 1995:xii). I dag er det vanligere enn noensinne at kroppskomponenter omformes, fjernes eller legges til. I motsetning til klær, sminke og lignende er disse endringene mer permanente. Kroppens form framtrer som deler av et kunstverk som det krever tid og penger å forbedre og holde ved like. Wilfried Ferchhoff hevder at mennesker slik bruker sin kropp som tilkobling for meningsskaping og kommunikasjon, ved en sunnhets-, moro-, fitness- og terapisemantikk (Gebhardt mfl. 2000:326).

Å ha en vakker kropp er i og for seg heller ikke noe verdt uten at den *vises* fram for andre til beundring og misunnelse. Ved hjelp av askese og disiplin (jf. spiseforstyrrelser) formes og utarbeides en moteriktig, oppstylet kropp (Gebhardt mfl. 2000:335) i blant annet treningsentre. Kroppen blir råmaterial som gjennom vår utholdenhet og selvovervinnelse nærmer seg idealform og -vekt. Prosessen har preg av bricolage ved at imaginære forbilder for hvordan mage, lår, armer og så videre hver for seg skal være, settes sammen til en imaginær helhet som forfølges under svettende anstrengeelse. Ferchhoff påpeker – uten å bruke bricolage-begrepet – at kropper modelleres, iscenesettes og stiliseres i henhold til en lang rekke forskjellige film- og moteidoler som ligger på netthinnen. Bricolage kan altså i høyeste grad ha med selvbilde å gjøre.

Dagens ungdomskulturer

I hvilken grad har Clarke og Hebdiges forskning aktualitet? Svaret krever en grundighet som bare store forskerteam kan nærme seg. Jeg vil her kun referere et par synspunkter. På grunnlag av sine observasjoner som dansk lærer hevder Martin Brandt-Pedersen at samtidens ungdom snarere enn å gjøre opprør og skape motkulturer utvikler parallellkulturer med helt egne begreper og verdier i forhold til voksenkulturene (Brandt-Pedersen 1999:48). Brandt-Pedersen oppfatter ungdommers subkulturer som et overgangsfenomen mellom 1970-tallets motkulturer og 1990-tallets parallellkulturer. Parallellkulturer definerer seg ikke gjennom avgrensning og avstandstaking, men gir hvert enkelt individ frihet til å utfolde seg bredt i hele det kulturelle (medie-)landskapet. Ut fra bricolage-begrepet kan det hevdes at bricolage derfor ikke lenger er primært en gruppes anliggende, men individets. Brandt-Pedersen observerte at de ungdommene som omga ham, forholdt seg mye mindre til fellesskapet enn tidligere og mye mer til seg selv. Det virket ikke som det var viktig for dem å finne fram til felles verdier eller en felles moral (Brandt-Pedersen 1999:44).

Det har tilsynelatende blitt mer positivt enn tidligere å skille seg ut. Werner Helsper hevder at det finner sted en indre pluralisering i enkelte ungdomskulturer (Kemper mfl. 1998:244). Reglementering, normering og kontroll unnvikes. Den individualistiske og kanskje narsissistiske orienteringen har blitt sterkere. Ungdom kan feire sin flertydige fleksibilitet. Friheten til å velge og vrake er likevel langt fra entydig. I en viss forstand beveger de stilene som oppstår gjennom bricolage – og som de kommersielle kreftene snapper opp gjennom trendspeidere (trendscouts) og til en viss grad deretter markeds-

fører for et større publikum –, seg i retning mer kunstighet. En del ungdommer virker langt mer utkledd etter det moten befaler, enn påkledd etter individuelle preferanser. Det er et spenningsforhold mellom trender og bundethet på den ene siden og den subjektive ytringsmulighet på den andre siden. Mediene formidler ustanselig hva som er «in» i motebildet, og hva som er «ute», og distribuerer dermed et bilde av hvordan kulturuttrykkene og selvframstillingene «skal være» til enhver tid. Likevel heroiseres det individuelle blant mange ungdommer og gir spillerom for fantasi, forvandling og karikatur. Ingeborg Schober skriver om ungdomsfigurer som ikke passer inn i noe skjema, ikke i noe skjønnhetsideal, ikke i noen motebølge (Kemper mfl. 1998:164). I tysk og fransk ungdomsforskning brukes betegnelser på ungdom som «multisubkulti», «*Anything goes*», «kameleonaktig ungdom», «subkulturelle svingere», «kulturzappere», «homo zappiens» (SPoKK 1997). Jeg lar disse synspunktene på gruppetilhørighet og selvstendighet, tvang og frihet, konvergens og zappende valg stå mot hverandre. Kompleksiteten er åpenbart svært stor.

Bricolage i multitekster

Medier smelter sammen, skilles ut fra hverandre, krysses og inngår i nye hybridformer. I disse transformasjonene er det overlatt atskillig selvstendig initiativ til den enkelte mediebruker. Brukeren kan koble sammen apparater og remediere eldre medier. Ved hjelp av hard- og software kan en PC bli eller fungere som et fotoalbum, et stereoanlegg, et fjernsyn, en videospiller og så videre. I mediebransjen heter det at «content is king», mens mediene i seg selv er en slags redskaper eller kanskje beholdere som gir opplevelser, og innholdet kan anvendes og bearbeides av vanlige folk. Mediemangfoldet gir oss altså en rekke muligheter. Jeg vil gi eksempler. Skrivning av multitekster (multimediale tekster) og personlige hjemmesider på World Wide Web – og etter hvert også på mobiltelefonen – foregår ofte i høy grad som bricolage: En rekke komponenter skapt av andre vurderes og plasseres sammen. Komponentene kan nok være svært personlige (egne fotografier, egenutviklede fargenyanser, egenproduserte fonter), men vanligst er det å hente eller «stjele» fra andre. Å finne noe vakkert, humoristisk eller på andre måter fascinerende på webben, og vite at det med få klikk kan kopieres inn på egen multitekst, kan lett bli en for stor fristelse. Innplasseringen innebærer rekonstruksjon. Bilder og andre komponenter brukes oftest til å maksimalisere en tekst som individuelt medieuttrykk og personlig «kunst».

Mens voksnes personlige hjemmesider ofte er tørre CV-er med et portrett eller naturfoto som illustrasjon, har barns og ungdommers hjemmesider preg av en forholdsvis kaotisk sammenstilling av bilder, animasjoner og lyder som åpenbart stammer fra ulike sjangrer og stilarter. Et trekk ved bricolage som aktualiseres ved produksjon av multimediale tekster på webben, er nettopp at brikoløren ofte setter sammen komponenter som tidligere hadde lite eller ingenting felles (Roberts 1994:12). Bricolageproduktet oppstår likevel ikke ved rene tilfeldigheter, ved at elementer vilkårlig kastes sammen. Det er nærliggende å tro at brikoløren har en forestilling om hva som *kan* høre sammen, og hvordan samhörigheten *kan* utarbeides. Jeg vet fra egen forskning at ungdommene foretar estetiske og komposisjonsmessige vurderinger med sine forråd av komponenter. Framfor alt skal helheten si noe om «hvem jeg er», altså være en selvframstilling. Sherry Turkle (1997) hevder at digitale tekster generelt gir muligheter for lek med og konstruksjon av mangfoldige selvframstillinger i mangfoldige «verdener». I chattegrupper på Internett drives det bricolage med blant annet kjønn og alder som brikker. Fiktive avatar-personer oppstår for å eksistere i kortere eller lengre tidsrom og til bestemte formål.

En brikolør som ransaker sine komponenter (i PC-sammenheng f.eks. lagret på egen harddisk) for å se hva de kan brukes til, eller hvilke som egner seg for et forutbestemt formål, må være oppfinnsom. Undersøkelsen og evalueringen innebærer «ignoring their usual attributes or meaning and focusing on peripheral or atypical ones; at most, it may involve remodeling the figure itself» (Roberts 1994:43). Videre hevder Roberts at bruken av komponenter kan direkte *motsi* komponentens opprinnelige mening eller funksjon når det er hensiktsmessig for brikoløren å bruke sine komponenter «upside-down, back to front, or inside out» (1994:85). Materiale i digital tilstand egner seg ypperlig til slik transformasjon og omvending, siden det er formbart gjennom dataprogrammer.

Brikoløren og ingeniøren

Det er imidlertid nesten kun profesjonelle webdesignere som disponerer ulike programmer til ethvert formål. Disse designerne er mer ingeniører (og kunstnere) enn brikolører. Mens ingeniøren har ett spesialredskap per oppgave (Lévi-Strauss 1962:31; Floch 1995:205–206), har brikoløren tendensielt *ett* redskap til *mange* oppgaver. Hvert redskap må være, eller snarere brukes, flerfunksjonelt. Ingeniørens mange redskaper er hver for seg ikke bare tilpasset, men reelt lagd for å brukes til én eneste bestemt funksjon. Når opp-

gavene er svært spesialiserte og krever uvanlig avanserte operasjoner og redskaper, vil det følgelig være behov for en spesialingeniør til hver av oppgavene. Brikoløren er derimot så å si mange personer/spesialister i ett. Og mens ingeniørens oppgave ligger implisitt i hva slags spesialredskap han skal benytte seg av, er brikolørens redskap med litt fantasi brukbart til så mangt. For ingeniøren synes redskapen å få en slags egenverdi, for redskapen i seg selv er så teknisk avansert at ingeniøren i praksis ofte bare bidrar med sin energi ved å trykke på de riktige knappene. Brikolørens redskap krever derimot visse knep og fingerferdigheter for å fungere; brikoløren trenger følgelig mer oppfinnsomhet enn ingeniøren. Men Lévi-Strauss' temmelig polære skille mellom bricolage og ingeniørarbeid (1962:31–33) kan dekonstrueres, noe Derrida gjør i *De la grammatologie* (1967a:200–201; «Bricolagen kritiserer seg selv») og *L'écriture et la différence* (1967b:417–418).

Ingeniøren gjør seg dessuten i prinsippet ferdig med et oppdrag før neste blir påbegynt. Personlige hjemmesider på webben vokser derimot i prinsippet og i praksis mer forsiktig fram. Dette er de ungdommelige skrifterne ofte bevisst på. De unnskylder seg hyppig for det mangelfulle produktet og forklarer at det skal komme mye mer. De begynner altså før de har lært og lærer underveis i utprøvingene. Velkjent er de forskjellige «Under konstruksjon»-ikonene og -animasjonene som så ofte er plassert inn på barns og ungdoms hjemmesider, enten sidene virker uferdige eller ikke. Lévi-Strauss er svært oppmerksom på en selvkonstruksjon som bricolage kan løpe parallelt med: Bricolage forteller ved de valgene som tas mellom begrensede muligheter, om karakteren og livet til sin opphavsmann (Lévi-Strauss 1962:35). Dette utsagnet tolker Floch slik at brikolørens produkt aldri blir helt slik han forestilte seg det, og kan avsløre atskillig for brikoløren selv (dvs. skape selvinnsett), ikke kun for andre (Floch 1995:7). Dette vil særlig gjelde bricolageprodukter som inngår i langvarig og omfattende sosial fellesbruk slik at brikoløren stadig får tilbakemeldinger og andres vurderinger av sitt produkt.

Ungdoms motmakt

Et perspektiv som er i overensstemmelse med bricolage i ungdomskulturer generelt, er å se på visse komponenter på hjemmesider som undergravende og kritiske innslag (Hebdige 1993:129; «‘appropriations’, ‘thefts’, subversive transformations»). En komponent kan brukes slik at den fungerer som «motstandsflagg» (Peinhardt mfl. 1983:39) til offisiell, godkjent og kommersiell bruk av komponenten. Slik fungerer Telenors firmalogo på hjem-

mesida til en 14 år gammel gutt, der det rett til høyre for Telenors logo står «ER NOE DRITT AV OG TIL!!». I et annet tilfelle ble en kjent butikkjede- og klesplagglogo stilt sammen med en dødningshodeanimasjon. Betydningen av sammenstillingene kan nok være uklare, men de framtrer som aggressiv bricolage. En vanlig ungdom har liten politisk, økonomisk og påvirkningsmessig makt, men kan skape seg symbolsk, psykisk eller ego-oppbyggende makt ved å snu de voksnes og markedskreftenes makt på hodet. En klage direkte til Telenor eller en annen kommersiell gigant drukner fort, men gleden ved å «sabotere» for bedriftene ligger under kombinasjoner som de omtalte. Ungdommene tar store bedrifters makt – uttrykt visuelt i velkjente logoer – og snur om makten til å bli skribernes egen symbolske motmakt. Metaforisk uttrykt plasserer dvergen en lattervekkende lapp på kjempens rygg, men det bør legges til at lappen er så liten at nesten ingen oppdager den. Personlige hjemmesider har relativt få lesere, noe blant annet besøktellerne plassert på mange hjemmesider viser. Selve det å plassere lappen gir åpenbart tilfredsstillelse, større enn at mange leser den.

For å bli i dverg-metaforen kan vi si at dvergen av mangel på fysiske krefter må bruke små knep for å seire, men da med dvergens egen definisjon av seier. Med den franske historikeren og kulturfilosofen Michel de Certeau kan vi dessuten si at det brukes *metis*: «[Lyotard and] Certeau are defenders of a kind of *metis* (cunning intelligence; craft) which is as deceitful as it is fluid, protean, and seductive. These are the highly prized characteristics of a robust weakness of thought.» (Genosko 1994:76) *Metis* var en gresk gudinne for visdom, gode råd, listighet, sluhet og forsiktighet. Det dreier seg for ungdommene om små og forholdsvis lovlige motstandsstrategier som ikke all verdens markedskrefter og kommersielle aktører kan forhindre. Flere forfattere er inne på at bricolage har et slikt element av kritikk eller protest, for eksempel mener Roberts at innplasseringen av elementer ved bricolage kan lede til ikke-karakteristiske og uventete meninger (Roberts 1994:41), og antyder at bricolage kan gå på tvers av et materials «natur» (det karakteristiske og forventete), ved så å si å stryke materialet mot hårene.

Lignende strategier som i eksemplene med manipulerede logoer, brukes systematisk av Adbuster-bevegelsen. Adbuster er et politisk magasin som kommer ut i Canada, men som har satt spor etter seg i en lang rekke land, blant dem Norge. Ved såkalt «kulturjamming» og «logo-busting» gjør denne nyradikale bevegelsens sympatisører kreativ motstand mot de strukturene som forurenser vårt mentale miljø (Knutsen 2004). Å lage narrelogoer hjemme på datarommet og spre dem på World Wide Web er eksempel på kulturjamming, fordreid latterliggjøring av reklameplakater likeså. Slik

skapes det uro i den ensformige strømmen av kommersielle budskaper som medieaktørene ber oss om å sluke uten kritiske tanker. En lyst til å snu om på emblemer og logoer synes generelt å være typisk for noen ungdomskulturer. I et verk om snøbrettssubkulturen forteller Olav Christensen om hvordan en snøbrettklan forsynte seg med gaupa på Hemsedals kommunevåpen og gjorde den til et aggressivt villdyr med et diabolsk smil: Totten-klanen brukte en radikalisert versjon av gaupa i sine sammenhenger, og slik ble kommunevåpenet skrevet inn i deres univers, som et symbolsk uttrykk for gruppas (midlertidige) erobring av landskapet (Christensen 2001:261). Andre kulturkritiske eller fellesskapsbyggende eksempler kunne vært hentet fra de tallrike musikalske strategiene for å kombinere og parasittere på allerede eksisterende musikk (sampling m.m.).

Den som tar et noenlunde grundig overblikk over norske ungdommers personlige hjemmesider på webben, vil kunne få inntrykk av at bricolage så å si alltid brukes som framgangsmåte. Bilder, verbaltekst og lyd fra ulike kilder er plassert sammen. Men det er først når den *originalt rekontekstualiserende* og *kritiske* dimensjonen ved bricolage blir tatt i betraktning, at bricolage på hjemmesider strekker seg tydelig ut over formelle trekk. Bricolage innebærer ikke bare en utvelgende komponering, men gir nye utsagn fra gamle komponenter mer eller mindre kraft. Det nyskapte meningsoverskuddet kan være så stort at tradisjonell tolkningsteori får problemer med materialet: Ethvert forsøk på å utlede et endelig sett av meninger fra det tilsynelatende uendelige og tilfeldige spillet av betydningsuttrykk er åpenbart dømt til å mislykkes (Hebdige 1993:117).

Etter et par tidligere poenger som tillegger ungdom symbolsk makt, kan det være på sin plass med noen forbehold og refleksjoner om makt. Det er med rette at Peinhardt og Sparschuh påpeker at kun det umiddelbare livsrommet er de ungdommelige subkulturene i stand til å medskape direkte. Strukturforandrende handling forblir utenfor deres rekkevidde (Peinhardt mfl. 1983:38). Og Martin Büsser hevder at kulturell opposisjon (i motsetning til f.eks. politisk-økonomisk) er den motstanden som establishmentet lettest kan overvinne og faktisk innlemme i egen kultur (SPoKK 1997:83). Makt er ofte materielt-økonomisk herredømme. På den annen side har makt også et kulturelt, språklig og symbolsk aspekt, for eksempel ved å sette dagsordenen for hva mediene fokuserer på. Det har vært hevdet at ungdomsvold og annen sterk utagering har som sin hensikt ikke å vandalisere, men å kommunisere. Ungdommene vil henlede oppmerksomheten på sin situasjon og sine frustrasjoner, og bruker mediasamfunnets virkemidler for å oppnå denne oppmerksomheten og muligheten for konstruktiv kommunikasjon (Bévillard 1998:70). Denne ideen kan ha noe for seg. Det er

innlysende at ungdommer som har vokst opp i mediasamfunnet, intuitivt vet hva som skal til for å gjøre sin stemme hørt i dette samfunnet. Når atskillig tyder på at en bølgetopp i popularitet knyttet til å lage personlige hjemmesider på webben er tilbakelagt, kan det henge sammen med at mange av skriverne opplevde liten respons på sitt tekstprodukt. Hjemmesider på mobilen, som er siste trend, vil gi nye muligheter.

Avslutning

I bricolage settes faste, allerede skapte meningslementer sammen ut fra den enkelte ungdoms eller en gruppes egne behov. Det er en kombinasjonskunst som gir hvert element en merverdi av betydning, en ny og ofte samfunnskritisk dimensjon. Brikoløren samler på «det brukbare» som kan anvendes i påkommende og uventete sammenhenger. Det opprinnelige og konvensjonelle snus om, snyltes på, perverteres og parodieres. Bricolage-begrepet er nyttig ved at det kan brukes i analyser av ungdoms fritidsaktiviteter og selvframstillinger. Ungdommer som driver bricolage, undergraver på kreative måter etablerte symboler og betydninger. De kan ta en kjent markedslogo og plassere den i en sammenheng som gjør innholdet parodisk eller kritisk. Ungdommer engasjerer seg ikke bare i konsum av ulike medietilbud fra TV, radio, blader og andre medier, men omskaper hva innholdet i disse mediene betyr. De kan plukke digitale komponenter fra Internett og sette dem sammen på overraskende måter. En skrekkslagen mus i en liten animasjon plasseres på ungdommens hjemmeside sammen med bildet av en kjendis, og blir dermed en ironisk kommentar. Multimediale tekster oppstår ved å sette sammen egenproduserte og andres bilder og tekster. Komponentene kombineres og rekombineres. De utgjør en taktisk motmakt til kultur- og vareindustrien. Bricolage er ofte en motstandsstrategi.

Litteratur

- Baudrillard, J. (1983). *Les stratégies fatales* [De fatale strategier]. Paris: Bernard Grasset.
- Bévillard, S. (1998). *Comprendre les jeunes: Ruptures et émergence d'une nouvelle culture* [Å forstå de unge: Brudd og oppkomst av en ny kultur]. Brussel og Lyon: EVO, Chronique Sociale.

- Brandt-Pedersen, M. (1999). *Mediernes æstetiske udfordring: En studie- og debatbog om børn, unge, medier og skole*. København: Danmarks Lærerhøjskole.
- Christensen, O. (2001). *Absolutt Snowboard: Studier i sidelengs ungdomskulturer*. Doktorgradsavhandling. Oslo: Det historisk-filosofiske fakultet, Universitetet i Oslo.
- Derrida, J. (1967a). *De la grammatologie [Om grammatologi]*. Paris: Les Éditions de Minuit.
- Derrida, J. (1967b). *L'écriture et la différence [Skriften og forskjellen]*. Paris: Éditions du Seuil.
- Eco, U. (1992). *La Production des signes [Tegnproduksjonen]*. Paris: Librairie Générale Française, Le Livre de Poche.
- Floch, J.-M. (1995). *Identités visuelles [Visuelle identiteter]*. Paris: Presses Universitaires de France.
- Gebhardt, W., R. Hitzler og M. Pfadenhauer (red.) (2000). *Events: Soziologie des Aussergewöhnlichen [Eventer: Det usedvanliges sosiologi]*. Opladen: Leske + Budrich.
- Genosko, G. (1994). *Baudrillard and Signs: Signification Ablaze*. London og New York: Routledge.
- Gray, C.H. (1995). *The Cyborg Handbook*. New York og London: Routledge.
- Hall, S. og T. Jefferson (1976). *Resistance through rituals: youth subcultures in post-war Britain*. London: Hutchinson.
- Hebdige, D. (1993). *Subculture: The Meaning of Style*. London og New York: Routledge.
- Honneth, A. mfl. (1981). *Jugendkultur als Widerstand: Milieus, Rituale, Provokationen [Ungdomskultur som motstand: Miljøer, ritualer, provokasjoner]*. Frankfurt am Main: Syndikat.
- Kemper, P., T. Langhoff og U. Sonnenschein (1998). «but I like it». *Jugendkultur und Popmusik*. Stuttgart: Reclam.
- Knutsen, K.C.: Kreativ motstand. Nettadresse: <http://adbusters.no/artikler/art5.php> – på nett (lesedato) 05.11.04.
- Lévi-Strauss, C. (1962). *La pensée sauvage [Den ville tanke]*. Paris: Librairie Plon.
- Lull, J. (2001). *Culture in the Communication Age*. London og New York: Routledge.
- Peinhardt, I. mfl. (1983). *Einblicke: Jugendkultur in Beispielen [Innblikk: ungdomskultur gjennom eksempler]*. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft.

- Roberts, M. (1994). *Michel Tournier: Bricolage and Cultural Mythology*. Saratoga (California) og Stanford: ANMA Libri og Department of French and Italian Studies, Stanford University.
- SPoKK (Arbeitsgruppe für Symbolische Politik, Kultur und Kommunikation [stort forfatterkollektiv]) (1997). *Kursbuch Jugendkultur: Stile, Szenen und Identitäten vor der Jahrhundertwende [Kursbok ungdomskultur: Stiler, subkulurer og identiteter før århundreskiftet]*. Mannheim: Bollmann Verlag.
- Svensson, P. og P.-O. Ågren: Automater, bricoleurer och virtuella bröllop: tre paradigmer för informationsteknik i undervisning». Nettadresse: <http://www.hb.se/bhs/ith/3-99/ps.htm> – på nett (lesedato) 08.09.04.
- Turkle, S. (1997). *Life on the Screen: Identity in the Age of the Internet*. New York: Touchstone.
- Walitschke, M. (1995). *Im Wald der Zeichen. Linguistik und Anthropologie: Das Werk von Claude Lévi-Strauss [I tegnenes skog. Lingvistikk og antropologi: Claude Lévi-Strauss' verk]*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- Willis, P.E. (1978). *Profane Culture*. London: Routledge & Kegan Paul.

Summary

Many youths operate as cultural bricoleurs, assembling their own distinctive combinations of signs and styles from the media society's treasury of available signifiers. A cultural art of recontextualisation and construction is used. At the heart of this process is differentiation and meaning making, creating new, surprising and revolting meaning. Existing signs, fashions, ideas and styles are reproduced and manipulated with a personal, critical or even shocking difference. Usually both consensus and rebellion are voiced. Bricolage («tinkering») is a creative practice for obtaining symbolic power and control. It diverts cultural signs and texts from their usual trajectories, using them for purposes different from, even contradicting their previous ones. Well known meanings are turned more or less upside down, so to speak translated into a personalized matter to give new (sub-) cultural significance. The components for doing bricolage are taken from fashion products, the Internet and even other areas.